2. Павлюк К.В. Бюджет і бюджетний процес в умовах транзитивної економіки України: Монографія. – К.: НДФІ, 2006. – 584 с.
3. Кириленко О.П. Місцеві бюджети України (історія, теорія, практика). – К.: НІОС, 2000. – 384 с.
4. Луніна І. Стратегія реформування місцевих бюджетів в Україні // Дзеркало тижня. – 2006. – № 21 (600). – 3–9 червня.
5. Місцеві фінанси: Підручник/ За ред. О.П. Кириленко. – К.: Знання, 2006. – 677 с.

Туманова О.А.

ЕВОЛЮЦІЯ ПІДХОДІВ ДО СУТНОСТІ ІНВЕСТИЦІЙ

Вступ. Світовий досвід свідчить, що країни з ринковою та перехідною економікою не можуть розвивати своє господарство без залучення й ефективного використання інвестицій. Інвестиції – це одна з найчастіше використовуваних категорій в економічній системі як на мікро–, так і на макрорівні. Інвестиції акумулюють державний, приватний та змішаний капітал, забезпечують доступ до сучасних технологій, науково–технічних розробок та менеджменту, при цьому вони не тільки сприяють створенню національних інвестиційних ринків з їх інфраструктурою, а й пожвавлюють інші ринки (ринок товарів, нерухомості, послуг та інші).

Проблема інвестування завжди була в центрі уваги українських та іноземних вчених–економістів. К. Маркс глибоко проаналізував соціально–економічні основи процесу нагромадження в капіталістичній системі. Фундаментальний економіко–теоретичний аналіз інвестиційного процесу в умовах ринку проводиться в працях Дж. Кейнса, І. Фішера, Л. Койка, Д. Йоргенсона, В. Міта, Л. Гайера та інших. Питання вирішення проблеми економічного регулювання інвестиційною діяльності підприємств привертає увагу багатьох вітчизняних науковців: В.П. Александрової, О.М. Алимова, Ю.М. Бажала, В.Ф. Беседіна, В.М. Бородюка, М.С. Герасимчука, О.В. Крисального, В.В. Кузьміна, І.І. Лукінова, П.Т. Саблука, М.Г. Чумаченка, А.В. Чупіса, В.Я. Шевчука, В.В. Юрчишина та інших.

Мета. Метою даної статті є розгляд та аналіз підходів до сутності інвестицій.

Основний зміст. Термін "інвестиція" походить від лат. invest, що означає "вкладати". Він є одним з основоположних і базових в економічній науці. Хоча інвестиції як об’єкт економічної науки стали проблемою у XX столітті, зміст цього поняття розглядався в працях класиків світової економічної думки.

Так, А.Сміт приділяв багато уваги у своїх дослідженнях процесу "нагромадження капіталу". Ця тема стала, по суті, основною ідеєю його праці, в якій було здійснено аналіз тенденції зростання основного капіталу, як чинника розширеного відтворення виробництва. За Смітом, нагромадження капіталу є наслідком заощаджень, в основі яких лежать доходи. Засоби виробництва – це також чиїсь доходи, отримані на попередніх стадіях виробництва. Така думка стосовно визначення мінової вартості суспільного продукту отримала згодом назву "догма Сміта" [12]. Д.Рікардо, на відміну від Сміта, твердив, що нагромадження основного капіталу веде до зменшення норми прибутку. Чинником, що протидіє зниженню норми прибутку, він вважав розвиток продуктивних сил і підвищення продуктивності праці. Ігноруючи суперечності капіталізму, він передбачав, що застосування нового капіталу може припинити зрештою економічний ріст капіталістичної системи. Як і А.Сміт, Д.Рікардо джерелом інвестицій вважав прибуток, однак категорично відкидав кредит як можливий ресурс поповнення капіталу [7].

На відміну від інших дослідників, К.Маркс процес капіталістичного нагромадження пов’язує з безперервністю процесу виробництва (відтворення) і зростанням додаткової вартості. Додаткова вартість за Марксом є основою розширеного відтворення, за її рахунок капіталіст збільшує кількість засобів виробництва і робочої сили, з метою продовження процесу виробництва вже на розширеній основі. У своїй праці "Капітал" Маркс дає визначення капіталізації частини доданої вартості, тобто перетворення її на капітал, як процесу капіталістичного нагромадження, який здійснюється під впливом конкурентної боротьби з метою збільшення обсягів виробництва і прибутку [9]. Це визначення, по суті, є близьким до поняття інвестицій.

Незважаючи на те, що класики економічної теорії багато уваги приділяли капіталу та його нагромадженню, розгляд інвестицій як окремої, цілком завершеної економічної категорії у їх роботах не проводився.

Інвестування як окрема економічна наука сформувалась відносно недавно, порівняно з іншими науками (бухгалтерський облік, статистика та ін.). Окремі розробки з теорії інвестицій велись ще до Другої світової війни. Проте початком цього процесу вважають першу половину 50-х років минулого століття, коли М.Марковіц у своїх роботах заклав основи сучасної теорії інвестиційного портфеля [8]. Подальший розвиток теорія отримала у дослідженнях Ф.Модільяні, М.Міллера, В.Шарпа та ін. Ці розробки стосувалися дослідження форм, методів і механізмів інвестування.

Щодо самого поняття інвестицій, то Поль Самуельсон у своїй праці стверджує, що ми часто вживаємо слово "інвестування", замінюючи ним іншу категорію – "капіталоутворення". При цьому ми можемо вживати ці категорії і щодо того, що є чистим приростом реального капіталу. Самуельсон вважає таку підміну понять неправильною і дає визначення інвестицій як процесу створення нового реального капіталу [13].

Дж.Кейнс трактував інвестиції як "поточний приріст цінностей капітального майна внаслідок виробничої діяльності даного періоду" [13]. Макконелл взагалі дає визначення інвестицій як витрат на будівництво нових заводів, на закупівлю машин і обладнання і тому подібне. Ця думка перегукується з думками низки вітчизняних економістів радянського періоду, які часто ототожнювали поняття "інвестиції" з іншим, більш вужчим поняттям – "капіталовкладення".

Деякі автори, як наприклад, у монографії за редакцією В.Є.Єсипова, дійшли висновку, що "інвестиції" у перекладі з англійської означають "капіталовкладення" і на цій основі пропонують вважати ці категорії синонімами. Такі твердження, на нашу думку, є неправильними, оскільки інвестиції також можуть здійснюватись і в оборотні засоби, і в різні фінансові інструменти, а також в окремі види нематеріальних активів [5].

Слід зазначити, що у сучасній західній літературі часто під інвестиціями розуміють вкладення виключно в цінні папери. Наприклад, такі фундаментальні праці, як "Основи інвестування" Л.Дж.Гітмана і М.Д.Джонка та "Інвестиції" В.Шарпа, цілком присвячені цій проблемі. Існування такого визначення можна пояснити широким розвитком фондового ринку у високорозвинених країнах Заходу [3]. Однак, на нашу думку, таке визначення теж є дещо звуженим. Незважаючи на таке вузьке трактування інвестицій у працях Гітмана і Джонка, слід відзначити досить цікаве визначення цього поняття як способу розміщення капіталу, що повинен забезпечити збереження чи зростання вартості капіталу і принести позитивний розмір прибутку [3].

Такий зміст інвестицій знаходить визначення в роботах українських економістів нової хвилі, котрі зазначають, що інвестиції являють собою вкладення капіталу з метою його збільшення.

Саме таке трактування знайшло своє відображення у Законі України "Про інвестиційну діяльність", прийнятому Верховною Радою України у вересні 1991 року. У цьому Законі інвестиції визначаються як всі види майнових і інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об’єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої утворюється прибуток або досягається соціальний ефект [1].

Таке визначення носить синтетичний характер і здається задовольняє всіх. У ньому, по-перше, враховано динамізм інвестицій, а по-друге, подано їх широку класифікацію. Це визначення можна побачити у всіх підручниках, словниках та економічних працях вітчизняних авторів, які вийшли з друку після 1991 року, як таке, що повністю відповідає усім вимогам, розкриває економічну природу інвестицій і враховує недоліки попередніх визначень.

Однак, хоча таке визначення інвестицій вигідно відрізняється від попередніх, та все ж і воно має низку недоліків. По–перше, у ньому зазначається не мета здійснення інвестицій, як у будь-якому іншому визначенні, а уточнюється характеристика об’єктів вкладення: це вкладення в об’єкти тільки такої діяльності, в результаті якої створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект. Тому незрозуміло, чи тут автоматично вважається, що метою інвестиційних вкладень є отримання прибутку або досягнення соціального ефекту, чи інвестиції можуть здійснюватись з будь-якою метою, аби об’єкти вкладення відповідали вищезгаданим характеристикам. Цікаво, що багато сучасних вітчизняних авторів подають у своїх працях, виданих після 1991 року (року видання згаданого закону), таке тлумачення інвестицій, як і у Законі, однак отримання прибутку або досягнення соціального ефекту там виступають саме як мета інвестиційної діяльності.

По–друге, як вважає Т.В.Дорошенко, серед об’єктів вкладення грошові засоби правильніше було б виділити окремо, а не відносити їх до майнових цінностей, тим паче, що вони є основним інвестиційним ресурсом. Тому коректніше було б сказати, що інвестиції – це вкладення грошових, майнових та інтелектуальних цінностей. С.В.Захарін, навпаки, вважає хибним таке розмежування грошових, майнових та інтелектуальних цінностей як окремих не пов’язаних між собою категорій. Оскільки і нерухомість, і матеріали, і готова продукція, і об’єкти інтелектуальної власності за своєю цивільно-правовою природою є майном, то С.В.Захарін пропонує їх об’єднати і вказувати "всі види майнових цінностей" [4].

Багато питань викликає у вітчизняних науковців визначення досягнення соціального ефекту як мети інвестиційної діяльності. Т.В.Дорошенко наполягає, що таке визначення суперечить сутності інвестиції як економічної категорії, і зазначає, що інвестиційна діяльність, як будь-яка економічна діяльність, підкоряється економічним законам, згідно з якими отримання прибутку (доходу) є основним принципом такої діяльності. Інвестиція може викликати як позитивний, так і негативний соціальний ефект, але при цьому вона залишиться інвестицією. Т.В.Дорошенко вважає, що під інвестиціями слід розуміти тільки ті вкладення, метою яких є отримання прибутку, і саме за цією метою треба відрізняти інвестиції від інших вкладень коштів, як наприклад, державне фінансування соціальних заходів [4].

Ще одна неточність проявляється у законі, згідно з яким інвестори можуть виступати в ролі вкладників, кредиторів і покупців, а також виконувати функції будь-якого учасника інвестиційної діяльності. Інвестор не може виступати в ролі кредитора, оскільки надання кредиту і здійснення інвестиційної діяльності – різні речі. Кредитора не цікавить, на яку справу підуть його кошти, буде вона успішною чи ні. Його цікавить тільки можливість позичальника повернути свій борг. Інвестор, у свою чергу, тільки сподівається на успішність проекту, що фінансується, і розраховує на отримання прибутку від свого вкладення, причому прибутку, зазвичай, більшого за банківський відсоток, оскільки інакше можна було б не вкладати вільних грошей у проект, а просто покласти їх в банк на депозитний рахунок.

Поняттям "інвестиції" часто підмінюють інші економічні категорії. Наприклад, під ними розуміють такі вкладення коштів, як купівля товарів довгострокового користування, таких як телевізори, автомобілі, квартири тощо. Їх називають споживчими інвестиціями, але за своєю суттю вони не є інвестиціями, оскільки вкладення коштів здійснюється з метою довгострокового користування, а не отримання прибутку. Під інвестиціями деколи розуміють також вкладення з метою збереження реальної сьогоднішньої вартості активів, тобто вкладання грошей у тверду валюту, золото або будь-які реальні активи, які можна легко реалізувати. Однак, знову ж таки, їх метою є збереження реальної вартості активів, а не одержання прибутку (доходу).

Словник сучасної економічної теорії Макміллана подає таке досить цікаве та цілком повне визначення

інвестицій: "інвестиції – грошові кошти, цільові банківські вклади, паї, акції, інші цінні папери, технології, машини, устаткування, ліцензії, в тому числі й товарні знаки, кредити, будь–яке інше майно чи майнові права, інтелектуальні цінності, що вкладаються в об'єкти підприємництва чи інших видів діяльності з метою отримання прибутку та досягнення позитивного соціального ефекту" [11].

Узагальнене визначення суті інвестицій як економічної категорії знаходимо в підручнику "Інвестиції" за редакцією В.В. Ковальова, В.В. Іванова і В.А. Ляліна. Автори пропонують під інвестиціями розуміти цілеспрямовне вкладення на визначений термін капіталу у всіх його формах в різноманітні об'єкти (інструменти) для досягнення індивідуальних цілей інвесторів [6].

Заслуговує на увагу також думка А.В. Мертенса, який пропонує розглядати економічну суть інвестицій в макро– та мікроекономічному аспектах. Так, з макроекономічної точки зору, інвестиції – це частина валового внутрішнього продукту, яка не споживається в поточному періоді і забезпечує приріст капіталу в економіці. Мікроекономіка визначає інвестиції як процес створення нового капіталу (включаючи як засоби виробництва, так і людський капітал) [10].

Відомий український вчений-економіст, який займається проблемою інвестиційного менеджменту, І.А.Бланк вважає, що економічну природу інвестиції можна пізнати, розглянувши її основні характеристики, які формують суть цієї категорії. Він пропонує розглядати інвестиції, по-перше, як об'єкт економічного управління, по-друге, як найбільш активну форму задіяння нагромадженого капіталу в економічний процес, по-третє, як можливість використання нагромадженого капіталу у всіх його формах, по-четверте, як альтернативну можливість вкладення капіталу в будь-які об'єкти господарської діяльності, по-п'яте, як джерело генерування ефекту підприємницької діяльності, по-шосте, як об'єкт ринкових відносин, по-сьоме, як об'єкт власності і розпорядження, по-восьме, як носій фактора ризику і фактора ліквідності [2].

На нашу думку, беручи до уваги сказане вище, найбільш оптимальним є визначення інвестицій, подане Законом України "Про інвестиційну діяльність", з поправкою на виділення окремим пунктом грошових коштів, як одного з основних інвестиційних ресурсів. Тобто, інвестиції – це вкладення грошових, майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту.

Узагальнюючи подані вище підходи до визначення поняття інвестицій, можна виділити наступні найбільш суттєві ознаки інвестицій:

- потенційна здатність інвестицій приносити прибуток;
- інвестиційний процес, як правило, пов'язаний з перетворенням частини нагромадженого капіталу в альтернативні види активів суб'єктів господарювання;
- у процесі здійснення інвестицій використовуються різноманітні інвестиційні ресурси, які характеризуються попитом, пропозицією та ціною;
- цілеспрямований характер вкладення капіталу в будь-які матеріальні і нематеріальні об'єкти;
- наявність терміну вкладання капіталу;
- вкладення здійснюється особами, які називаються інвесторами, і керуються своєю індивідуальною метою, не завжди пов'язаною з безпосереднім отриманням прибутку;
- наявність ризику вкладення капіталу.

Висновки

1. Як свідчить світовий досвід, країни з ринковою та перехідною економікою не можуть розвивати своє господарство без залучення та ефективного використання інвестицій. Інвестиції – це одна з найчастіше використовуваних категорій в економічній системі як на мікро-, так і на макрорівні. Інвестиції є важливою і невід'ємною складовою економічного та соціального потенціалу держави і, разом з тим, результатом ефективного використання потенційних ресурсних та інституційно-організаційних можливостей. Вони акумулюють державний, приватний та змішаний капітал, забезпечують доступ до сучасних технологій, науково–технічних розробок та нових принципів менеджменту.

2. Аналіз праць провідних вчених у галузі інвестування показав, що при визначенні економічної суті інвестицій здебільшого науковці припускаються такої помилки як, ототожнення інвестицій з капіталовкладеннями. Капіталовкладення – це звужене поняття, яке характеризує ту частину інвестицій, яка спрямована на відтворення основних фондів. Крім того, інвестиції інколи асоціюють лише з вкладанням фінансових коштів, виключаючи при цьому залучення реальних активів (будівель, обладнання, патентів тощо). Неправильним є також ототожнення інвестицій тільки з довгостроковими вкладеннями, оскільки вони можуть бути і короткостроковими фінансовими інструментами. У цьому контексті слід вказати також на віднесення до інвестицій довгострокового вкладання грошей у придбання товарів, так звані споживчі інвестиції.

3. Найбільш оптимальним є визначення інвестицій, подане Законом України "Про інвестиційну діяльність", з поправкою на виділення окремим пунктом грошових коштів, як одного з основних інвестиційних ресурсів. Тобто інвестиції – це вкладення грошових, майнових та інтелектуальних цінностей в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту.

Джерела та література

1. Про інвестиційну діяльність: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – №47. – С.646.
2. Бланк И.А. Инвестиционный менеджмент: Учебный курс. – К.: Эльга-Н, Ника – Центр, 2002. – 448 с.
3. Гитман, Лоренс, Дж, Джонк, Майкл Д. Основы инвестирования: Пер. с англ./ Академия народного хозяйства при Правительстве РФ. – М.: Дело, 1997. – 1008 с.

4. Дорошенко Т.В. Сутність інвестицій як економічної категорії // Фінанси України. – 2000. – №11. – С. 114–117.
5. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С. Фінансовий словник. – Львів: Вид-во Держ. Ун-ту "Львівська політехніка", 1996. – 384с.
6. Инвестиции: Учебник / Под ред. В.В. Ковалева, В.В. Иванова, В.А. Лялина. – М.: ООО «ТК Велби», 2003. – 440 с.
7. Історія економічних вчень: Підручник / За ред. Л.Я. Корнійчук, Н.О. Татаренко. – К.: КНЕУ, 1999
8. Майорова Т.В. Інвестиційна діяльність: Навч. посібник. – К.: ЦУЛ, 2003. – 376 с.
9. Маркс К., Енгельс Ф. Твори. – Т. 23
10. Мертенс А.В. Инвестиции: Курс лекций по современной финансовой теории. – К.: Киевское инвестиционное агентство, 1997. – XVI, 416 с.
11. Словарь современной экономической теории Макмиллана. – М.: ИНФРА, 1997. – 688 с.
12. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. – Кн.I – III. – М., 1993.
13. Сундук А., Юрін. Я. Банківське кредитування як чинник гарантування інвестиційної безпеки регіонів України. // Вісник НБУ. – 2004. – №1. – С. 24–26.

Фёдорова М.В.

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОПРЕДЕЛЕНИЮ УРОВНЯ БЕДНОСТИ

В Декларации нового тысячелетия, принятой 189 государствами в 2000 г. проблема преодоления нищеты (крайней бедности) и голода включена международным сообществом в число главных задач развития. Снижение уровня бедности стало одним из критериев эффективности функционирования социально–экономических систем.

Проблема бедности в Украине – одна из наиболее острых проблем социально-экономической жизни страны. Появившись вследствие кризисных исторических трансформаций, обусловленных переходом к экономике рыночного типа, проблема бедности остается актуальной и сейчас, несмотря на определенные позитивные сдвиги. Эта проблема требует незамедлительного решения, поскольку высокий уровень бедности – это не только источник социальной напряженности в обществе, но и весомый сдерживающий фактор для устойчивого социально–экономического развития Украины и ее успешной интеграции в структуры европейского и мирового экономического сообщества.

Бедность является сложным социально–экономическим явлением, которое не имеет четкого определения и рассматривается с различных точек зрения. Категория «бедность» включает в себя различные понятия: недостаток ресурсов; недостаток возможностей; физиологические, гуманитарные и социальные потребности; лишения; самоуважение; свобода; человеческое достоинство, а мероприятия по борьбе с бедностью должны варьироваться в зависимости от того, как определена и измеряется бедность. Данная проблема в целом слабо освещена в отечественной и зарубежной литературе, несмотря на то, что первые исследования уровня бедности были проведены С. Роунтри еще в 1899 году в английском городе Йорке. Вплоть до 60–70–х гг. XX столетия преобладали разработки, рассматривающие проблему бедности только как составляющую при комплексной оценке социально-экономического развития отдельных стран. С распадом колониальной системы и появлением категории независимых стран «третьего мира» данная проблема оформилась в самостоятельное направление конструктивных исследований. В настоящее время данной проблемой занимаются С. Бхалла, У. Андерсон, Х. Сала-и-Мартин, М. Рэвальон, Э. Дитон, М. Карменас, Н. Картер, Х. Ченери и др. Среди отечественных ученых можно выделить Ю. Шишкова, Л. Лучкину, Н. Говорову, Д. Селеньи.

Целью данной статьи является обобщение существующих методических подходов к определению уровня бедности, выявление их преимуществ и недостатков.

Несмотря на то, что бедность является многоаспектным понятием, доминирующим подходом все еще остается ее выявление и измерение ее уровня с помощью показателей денежных доходов и потребления.

В наиболее общем виде различают абсолютную и относительную бедность. Понятие абсолютной бедности заключается в том минимуме, который требуется человеку для выживания. Оно отличается от понятия относительной бедности, которое сравнивает положение домохозяйства или индивида с положением остальных субъектов общества. Данные определения говорят о том, что абсолютная бедность измеряется по субъективно определенному минимальному стандарту жизни, тогда как относительная бедность, имеющая сравнительную природу, проводит черту между бедными и остальными гражданами и определяет положение домохозяйства или индивида на «оси бедности».

Для определения одного из основных показателей бедности – минимального уровня жизни (или черты бедности) используется множество методов. Они могут быть основаны на доходах, расходах или уровне потребления. Наиболее широко используется методика, предложенная Всемирным банком, которая устанавливает черту бедности на уровне 1 долл. США в день для большинства стран «третьего мира», 2 долл. США в день – для стран Латинской Америки и Карибского бассейна и 4 долл. США в день для государств Восточной Европы [1, с. 6]. Необходимо отметить, что абсолютная черта бедности является первым методом в истории социальных исследований сравнительного характера. Первая черта бедности, предло-